

Criteria voor de beoordeling van de totaalmethodes Nederlands voor de eerste graad secundair onderwijs (B-stroom)

VON(K)-Werkgroep Schoolboeken¹

Zoals in het inleidend artikel van dit themanummer vermeld, heeft de jury voor de B-stroom de criterialijst voor de beoordeling van de methodes voor de eerste graad secundair onderwijs (A-stroom) aangepast aan de doelgroep. U zult merken dat heel wat criteria overeenkomstig zijn gebleven omdat die net zo goed voor dit type leerling gelden, weliswaar op een aangepast niveau ingevuld. Een klein aantal criteria zijn geschrapt en er zijn ook enkele specifieke voor deze doelgroep toegevoegd.

Tussen haakjes staan de ontwikkelingsdoelen Nederlands (ODNE) vermeld, en is - waar mogelijk - aangegeven hoe de criteria aansluiten bij de vakoverschrijdende ontwikkelingsdoelen (VOOD) leren leren (LL) en sociale vaardigheden (SV). De manier waarop de juryleden met deze

criteria hebben omgesprongen, is precies dezelfde als bij de drie jury's voor de methodes van de A-stroom. Voor meer informatie verwijzen we dan ook naar de inleiding op het artikel met de gelijknamige titel (A-stroom), elders in dit nummer.

Categorie 1: VAKINHOUDEN

BELANGRIJK: In de eerste drie vragen over de vaardigheden mag het woord 'leerstofelementen' niet worden opgevat als leerstof die moet begrepen en eventueel gememoriseerd worden. De vragen willen wel achterhalen

- of er in de methode aanzetten, voorbeelden, opdrachten en dergelijke worden geboden voor deze vaardigheden;
- of er ook structurerende, inzichtgevend elementen in dit verband worden gegeven.

1 In welke mate bevat de methode de volgende leerstofelementen voor de MONDELINGE VAARDIGHEDEN (luisteren, spreken, kijken)?

Aandacht voor

- doelgericht luisteren naar voor hen bestemde tekstsoorten vermeld in *ODNE 3, 13 en 14* (een uiteenzetting door de leraar over een leerstofonderdeel in de klas; een dialoog/polyloog met medeleerlingen met betrekking tot het school- en klasgebeuren; een jeugdprogramma op radio en tv; instructies in verband met het uitvoeren van handelingen voor onbekende leeftijdgenoten; een telefoongesprek met een onbekende volwassene; uitspraken in een discussie onder leeftijdgenoten; oproepen en uitnodigingen tot een activiteit voor leeftijdgenoten; mondeling aangeboden ontspannende teksten voor leeftijdgenoten)
 - doel- en publiekgericht spreken in verschillende situaties, onder meer de tekstsoorten vermeld in *ODNE 17* (vragen en antwoorden met betrekking tot leerstofonderdelen in de klas; instructies aan bekende leeftijdgenoten; uitnodigingen aan een bekende volwassene tot deelname aan een activiteit; inlichtingen geven of erom vragen in een (telefoon)gesprek met een onbekende volwassene; de informatie die ze met betrekking tot een bepaald onderwerp, thema of opdracht hebben verzameld aan de leraar en klasgenoten aanbieden; gevoelens, gewaarwordingen, verwachtingen in verband met het klasgebeuren tegenover een bekende volwassene verwoorden; aan een gedachtewisseling in de klas deelnemen, daarin een standpunt onder woorden brengen en toelichten)
 - doelgericht kijken (zich bewust zijn van het kijkdoel en bereid zijn om doeltreffend te kijken) (*ODNE 2*)
 - taalgebruik in verschillende (meer of minder formele) communicatieve situaties (*ODNE 16*)
 - verschillende doelen in de monoloog, dialoog, polyloog (bv. verkrijgen of geven van informatie, weergeven van de eigen mening, overhalen tot handelen, navertellen van...) (*ODNE 17*)
 - kenmerken van specifieke tekstsoorten (*ODNE 16*)
 - verbale en dramatische expressie (*ODNE 17, 19*)
- (VOOD: SV 1 - 12)

2 In welke mate bevat de methode de volgende leerstofelementen voor de vaardigheid LEZEN?

BELANGRIJK: De volgende aandachtspunten gelden zowel voor zakelijke als fictionele teksten.

Aandacht voor

- het lezen van verschillende voor hen bestemde tekstsoorten, zoals vermeld in *ODNE 21, 22 en 23* (schema's en tabellen; de ondertiteling bij informatieve en ontspannende televisieprogramma's; studieteksten; fictionele teksten; brieven; schriftelijke oproepen of uitnodigingen tot actie; instructies; reclameteksten en advertenties;

- informatieve teksten, inclusief informatiebronnen)
 - verschillende manieren van lezen (bv. globaal, zoekend, voorspellend, studerend lezen)
 - het hoofdonderwerp en de hoofdgedachte(n) van de tekst (ODNE 22)
 - de relatie tussen tekstelementen (bv. middel/doel, oorzaak/gevolg, algemeen/voorbeeld, chronologisch verband), zowel expliciet (door middel van signaalwoorden) als impliciet (ODNE 22)
 - de bedoeling en het referentiekader van de schrijver (ODNE 25)
 - de functie van vormelijke kenmerken zoals beeld, lay-out, indeling in alinea's (ODNE 22)
 - het beoordelen van de gelezen tekst (ODNE 25)
 - het gebruik van informatiebronnen en -systemen (bv. woordenboek, encyclopedie, bibliotheek) (ODNE 21)
- (VOOD: LL 2, 3, 5, 6, 7)

3 In welke mate bevat de methode de volgende leerstofelementen voor de vaardigheid SCHRIJVEN?

BELANGRIJK: De volgende aandachtspunten gelden zowel voor zakelijke als creatieve schrijfoopdrachten.

Aandacht voor

- doel- en publiekgericht schrijven van een aantal tekstsoorten zoals vermeld in ODNE 26, 27 en 28 (in een voorgestructureerd kader notities maken; voor hun leeftijd bestemde formulieren invullen; een oproep/uitnodiging aan bekende leeftijdgenoten; een instructie aan bekende leeftijdgenoten; een stuk met informatie over henzelf voor al of niet nader bekenden; antwoorden op vragen van bekende volwassenen over op school verwerkte inhoud; een verslag aan bekende volwassenen over een gegeven schoolse opdracht)
 - taalgebruik in verschillende (meer en minder formele) communicatieve situaties (ODNE 31)
 - de passende taalgebruiksconventies (in verband met spelling, interpunctie, uiterlijke verzorging, lay-out, structuur, formeel/informeel taalgebruik) (ODNE 30)
 - tekstopbouw en samenhang (zoals tekststructuren, een logische lijn) (ODNE 28)
 - beoordelen (en herschrijven) van eigen teksten (ODNE 29)
- (VOOD: LL 5-8; SV 1)

4 In welke mate bevat de methode de volgende leerstofelementen voor het onderdeel FICTIE?

BELANGRIJK: Onder 'fictie' verstaan we alle vormen van fictionele 'teksten', zowel gedrukt (bv. jeugdroman, strip, gedicht) als audiovisueel (bv. theateropvoering, luisterspel op de radio, televisiefeuilleton, film,...).

Aandacht voor

- leesbevorderende activiteiten, waardoor het lezen van fictionele teksten wordt gestimuleerd (genietend lezen, leesplezier) (ODNE 25)
- de esthetische functie van communicatie (b.v. humor)
- de expressieve functie van communicatie (b.v. humor in conflictsituaties)
- het denken en handelen van personages, de situatie, de relatie *tekst/werkelijkheid*
- de waarde van de *tekst* voor henzelf en voor anderen (ODNE 25)
- expressief lezen (ODNE 19)
- doelgericht kijken (zich bewust zijn van het kijkdoel en bereid zijn om doeltreffend en gericht te kijken)

(VOOD: LL 7; SV 1-12)

5 In welke mate bevat de methode de volgende leerstofelementen voor het onderdeel TAALBESCHOUWING?

BELANGRIJK: Onder 'taalbeschouwing' verstaan we

- reflectie ter ondersteuning van de eigen taalvaardigheid

EN - reflectie op bepaalde taalverschijnselen.

Aandacht voor

- reflectie ter ondersteuning van de eigen taalvaardigheid (ODNE 8, 20, 25, 31)
- reflectie vanuit een concrete context op volgende aspecten van het taalsysteem (ODNE 5):
 - inzicht in de woordvorming en de mechanismen van de taal om de woordvoorraad aan te vullen
 - zinsdeelsoorten herkennen (onderwerp, werkwoordelijk gezegde)
 - de functie van verwijzwoorden
- essentiële elementen van de communicatiesituatie (zender, ontvanger, boodschap, kanaal)
- zinvolle en creatieve oefeningen voor woordenschat, spelling, grammatica, d.w.z. geïntegreerd en in een concrete context ingebed (ODNE 30)
- woordenschat in verband met schooltaal en vaktaal (ODNE 10)
- de rol en waarde van taalnormen in de maatschappij (ODNE 17, 20, 30, 31)

(VOOD: LL 2-3; SV 1)

6 In welke mate bevat de methode leerstofelementen voor de REMEDIËRING van achterstanden opgelopen in de basisschool? (ODNE 2, 3, 4, 5, 7)

- a luistervaardigheid
- b spreekvaardigheid
- c leesvaardigheid
- d schrijfvaardigheid

7 In welke mate bevat de methode leerstofelementen die aanzetten tot nadenken en/of communiceren over

- cultuurpatronen (clichés, stereotypen, culturele achtergronden, enz.)
- rolmodellen (jongen-meisje, man-vrouw, leerling-leraar, enz.)
- relaties (eigen leefwereld: vrienden, gezin, school)

(VOOD: sv 1 – 12)

8 In welke mate bevat de methode leerstofelementen voor de VAKOVERSCHRIJDENDE EINDTERMEN?

- a sociale vaardigheden (sv)
- b leren leren (LL)

Categorie 2: DIDACTISCHE AANPAK

9 In welke mate leert de leerling strategisch handelen? (ODNE 15, 18, 24, 29)

- a mondelinge vaardigheden, receptief en productief (spreken, luisteren, kijken)
- b lezen
- c schrijven

Aandacht voor

- de voorkennis en ervaringen van de leerlingen
- de oriëntatie op de context en op de taak
- de voorbereiding van een taak, o.a. door te werken met eenvoudige communicatieplannen (doel, publiek, bestemming, situatie, inhoud en vorm)
- een gestructureerde en planmatige uitvoering
- de evaluatie van het taalgebruik (product) of het eigen handelen (proces)
- reflectie op het taalgebruik, de communicatieve situatie en het eigen handelen

(VOOD: LL 2, 3, 5-8; sv 12)

10 In welke mate is de leerstof gericht op de transfer van kennis en vaardigheden?

Aandacht voor

- systematische integratie van vaardigheden, bv. mondelinge en schriftelijke communicatie, luisteren en spreken

- systematische integratie van de verschillende vaardigheden (luisteren, spreken, kijken, schrijven en lezen) met andere vakonderdelen (bv. fictie, taalbeschouwing, intercultureel taalonderwijs)
- de toepassing van kennis, deelvaardigheden in communicatieve situaties (totaalvaardigheden)
- verbanden tussen functionele (voor hun leefwereld maatschappelijk relevante) en studievoordigheden
- dwarsverbanden en integratie met andere vakken (wat vaardigheden, inhouden, tekstkeuze betreft)

(VOOD: LL 2, 3, 5-8; SV 12)

11 In welke mate is de leerstof leerlinggericht opgebouwd?

Aandacht voor

- de motivering van leerlingen, o.a. door hen op de hoogte te brengen van de leerdoelen, door een aantrekkelijke en gevarieerde tekstkeuze aangepast aan hun leeftijd, door realistische en functionele communicatieve situaties
- ervaringsgericht onderwijs, d.w.z. aansluiten bij de leefwereld (objectief) en de beleveniswereld (subjectief) van de leerlingen wat de keuze van thema's, teksten, voorbeelden en situaties betreft
- werkvormen die zelfstandig en ervaringsgericht werken bevorderen
- voortdurende stimulering en aantrekkelijkheid

(VOOD: LL 2, 3, 7; SV 1-12)

12 In welke mate bevordert een geleidelijke opbouw de taalvaardigheidsontwikkeling van de leerling?

- mondelijke vaardigheden, receptief en productief (spreken, luisteren, kijken)
- lezen
- schrijven

Aandacht voor

- systematische herhaling, verdieping en uitbreiding
- duidelijke structuur en dosering
- cumulatieve opbouw waarbij de complexiteit van de leerstof geleidelijk toeneemt (aandacht voor leerlijnen)
- passende keuze uit inductieve (eerst oefeningen en observaties en dan theorie) en deductieve leeractiviteiten (eerst theorie en dan oefeningen of toepassingen)
- afwisseling tussen deelvaardigheden en totaalopdrachten

(VOOD: LL 2, 3, 5, 6, 7)

13 In welke mate houdt de methode rekening met het leerproces dat de leerling volgt (leren leren)?

Aandacht voor

- 'gids' of structuur die de leerling door de methode loodst
- het maken van onderscheid tussen hoofd- en bijzaken (bv. schematiseren, samenvatten)
- het leggen van (dwars)verbanden en inzicht in structuren
- zelfstandig en teamgericht leren werken (bv. voldoende instructies, uitleg, toetsmateriaal)
- aanwijzingen om het eigen werk te evalueren
- reflectie op de taak en op het leerproces/de leerresultaten
- probleemoplossende methodes

(VOOD: LL 2, 3, 5-8; SV 12)

Categorie 3: GEBRUIKSVRIENDELIJKHEID

BELANGRIJK: In deze categorie gaat het om de gebruiksvriendelijkheid van de **leerlingboeken** (vragen 14-17) en de **handleiding voor de leraar** (vragen 18-21).

LEERLINGBOEKEN

14 In welke mate zijn uitleg, instructies en dergelijke helder en begrijpelijk geformuleerd?

- a leerlingboek
- b werkboek

15 In welke mate bevat de methode gevarieerde oefeningen?

- bevatten het leerlingboek en het werkboek gevarieerde oefeningen?
 - gesloten/open
 - individueel/tweetal/groepjes/klas
 - affectief/cognitief
 - deductief/inductief
 - kort/omvangrijk
- bevat het werkboek verdiepings- en uitbreidingsoefeningen?
- bevat het werkboek remediërmateriaal voor nieuwe leerstofonderdelen?

16 In welke mate bevat de methode gevarieerde onderwerpen/thema's?

17 In welke mate is de methode origineel en 'lichtvoetig'?

- a leerlingboek**
- b werkboek**

- bevat het leerlingboek/werkboek creatieve en originele oefeningen en voorbeelden?
- is het leerlingboek/werkboek ook relativerend (bv. humor, cartoons)?
- zijn er andere dan problematiserende onderwerpen?
- is er ruimte voor genieten?

HANDLEIDING VOOR DE LERAAR

18 In welke mate ondersteunt de handleiding de leraar in didactisch opzicht?

- wordt de onderwijsvisie achter de methode geëxpliciteerd?
- bevat de handleiding suggesties voor de didactiek?
- worden er alternatieven geboden, bv. werkvormen, leerstof, oefeningen, materiaal?
- geeft de handleiding achtergrondinformatie (in verband met de behandelde lesonderwerpen) die de leraar ondersteunt bij het voorbereiden en geven van de lessen?
- geeft de handleiding suggesties voor vakoverschrijdende leermomenten?

19 In welke mate zet de handleiding aan tot leren buiten de klas?

- geeft de handleiding suggesties voor klaslokaal-overstijgende activiteiten, zoals bv. bibliotheekbezoek, stadswandeling, interviewopdrachten?

20 In welke mate streeft de handleiding naar efficiënte tijdsbesteding?

- is er voldoende materiaal?
- ondersteunt de handleiding differentiatie (bv. diagnostische tests, uitbreidingsoefeningen)?
- worden er suggesties gegeven in verband met het maken van een jaarplan en een timing?
- zijn er modeloplossingen bij de oefeningen?

21 In welke mate voorziet de handleiding in gepaste evaluatiemogelijkheden?

- worden er modellen van toetsen opgenomen?

- zijn de toetsen representatief voor de methode?
- leveren de toetsen voldoende informatie over de leervorderingen van de individuele leerling?
- stimuleert de handleiding tot permanente evaluatie van/door de leraren en de leerlingen (bv. het aanleggen van dossiers of portefeuilles)?
- bevat de handleiding gebruiksklare (voor elke leerling fotokopieerbare) evaluatieformulieren voor het evalueren van productieve en receptieve vaardigheden?
- bevat de handleiding gebruiksklare opvolgingskaarten voor remediëring?

Categorie 4: UITERLIJKE VORMGEVING

22 In welke mate zorgt de uiterlijke vormgeving van DE HANDLEIDING EN/OF HET LEERLINGBOEK ervoor dat de leraar snel inzicht krijgt in de opbouw?

Aandacht voor

- inzicht in doel van de les
- kern van de leerstof
- opbouw, organisatie en duur van de les
- verband met voorgaande en volgende lessen

23 In welke mate zorgt de uiterlijke vormgeving van HET LEERLINGBOEK ervoor dat leerlingen snel inzicht krijgen in de opbouw?

Aandacht voor

- een gebruiksaanwijzing zodat de leerlingen weten hoe de methode in elkaar zit en hoe ze het kunnen gebruiken (eventueel legenda voor gebruikte symbolen)
- een helder overzicht van de leerstof (bv. inhoudsopgave)
- een uitgebreide index zodat leerlingen de uitleg van een handeling of bepaald begrip zelf makkelijk terug kunnen vinden
- een duidelijke markering van de kern van de leerstof

24 In welke mate is de vormgeving van HET LEERLINGBOEK functioneel en duidelijk?

- zijn eventuele tekeningen, illustraties en foto's functioneel?
- wordt er gebruik gemaakt van verhelderende schema's (visualiseren van de leerstof)?

- is er sprake van een heldere, zichzelf wijzende lay-out (bv. duidelijk onderscheid tussen theorie, uitleg, instructie, oefening)?
- zijn er voldoende 'witruimten', zijn lettergrootte en lettertype goed leesbaar, wordt de kern van de leerstof gemarkeerd door de lay-out?

25 In welke mate is er bij de uitwerking rekening gehouden met de eigenheid van het publiek?

Aandacht voor

- dikte van het leerlingboek en werkboek
- kostprijs van de methode
- lay-out

26 In welke mate is eventueel AUDIOVISUEEL MATERIAAL functioneel en duidelijk?

27 In welke mate is eventueel COMPUTERMATERIAAL functioneel en duidelijk?

28 In welke mate is de methode IN ZIJN GEHEEL (leerlingboeken en handleiding) verzorgd uitgegeven en stevig?

VON(K)-Werkgroep Schoolboeken
p/a Luc Wyns
Beukheuvel 39/1
2500 Koningshooikt

Noot

- ¹ De oorspronkelijke VON(K)-Werkgroep Schoolboeken die deze criterialijst opgesteld heeft, bestond uit: Wilfried De Hert, Veerle Geudens, Jo Van den Hauwe, Luc Vercammen en Rita Rymenans. De juryleden voor de B-stroom hebben de criteria aangepast aan de specifieke doelgroep.